

เมื่อฝรั่งยงกในวัดไทย

วิบูล วิจิตรวาทการ

เหตุการณ์เรื่องฝรั่งชาวอังกฤษถือปืนเข้าไปยงกในวัดไทย ก่อกรรมทำบาปจนเป็นเรื่องวิวาทกับพระสงฆ์ในวัดนี้ ได้เกิดขึ้นถึงสองครั้ง ครั้งแรกในแผ่นดินของสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 และครั้งที่สอง ในแผ่นดินของสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4

ฝรั่งที่อยู่ในเมืองไทยนั้น ถึงวันอาทิตย์หยุดงาน เขาจะนิยมพักผ่อนหย่อนใจ โดยไปยงกตกปลาตามชนบท

ซึ่งตามธรรมดาแล้ว ฝ่ายไทยเราก็มิได้เคยดูว่าห้ามปรามแต่อย่างใด เพียงแต่ฝรั่งนั้น เขามีความลบลู่ดูหมิ่นพุทธศาสนาอยู่ในใจแล้ว เมื่อแบกปืนเดินมาพบวัดวาอาราม ก็ได้มีความเกรงใจหรือเคารพต่อศาสนาอื่น จึงถือปืนเข้าไปยงกยิงสัตว์ในเขตของวัดตามสบาย

ส่วนพระสงฆ์ไทยนั้น ถือว่าการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเป็นบาป ผิดศีล 5 สัตว์ทั้งหลายที่ดำเนินชีวิตอยู่ในเขตของวัดควรได้รับความคุ้มครองป้องกันภายใต้ร่มเงาพระพุทธศาสนา

ฝรั่งเขาก็มาเถียงว่า เขาไม่ได้ยินหมูเห็ดเป็ดไก่ที่พระเลี้ยงไว้ เขายิงนกซึ่งอาจจะสร้างรังอยู่นอกเขตวัดก็ได้ เพียงแต่บินส่องฟ้ามาเกาะบนกิ่งไม้ของวัด เขาจึงไม่ถือว่าเป็นสัตว์ที่วัดคุ้มครอง

เถียงกันไปเถียงกันมา ก็เกิดเรื่องวิวาทขึ้นทุกที

ในแผ่นดินของรัชกาลที่ 3 มีกัปตันเรืออังกฤษคนหนึ่งชื่อ นายเวลลาร์ พักอยู่ในกรุงเทพฯ ๗ วันหนึ่งนึกเบื่อไม่มีอะไรจะทำ เลยถือปืนออกไปยงกเล่น หลงเข้าไปในวัดแห่งหนึ่ง เห็นนกพิราบเกาะต้นไม้อยู่เยอะ เลยยิงตกลงมาตาย 2 ตัว

เสียงปืนฝรั่งทำให้พระภิกษุแตกตื่นมาดูเมื่อได้เห็นฝรั่งทำบาป ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตในเขตวัดวาอาราม ท่านก็บอกให้เอนกที่ตายนั้นมามอบให้ เพื่อจะได้นำไปฝังเสีย นายเวลลาร์อยากกินนกก็ไม่ยอมให้

พระไทยเห็นฝรั่งทำท่ายโสโอหังก็เกิดโทสะ ลืมคำสั่งสอนของพุทธศาสนา ต่างถกจิรกระโดดเข้ารุมกระที่บนายเวลลาร์ ชกตีเตะต่อย และพาดด้วยไม้ตะบอง จนนายฝรั่งกัปตันล้มลงเลือดอาบ ปืนที่ถืออยู่ในมือก็ถูกพระแย่งเอาไป แต่เคราะห์ดีที่ท่านไม่ได้ยิงเอาเสียด้วย

ขณะนั้นหมอบรัดเลย์ มิชชันนารีอเมริกัน กับนายฮันเตอร์ พ่อค้าอังกฤษนั่งคุยกันอยู่ในบ้านพัก พอมีคนมารายงานว่า นายเวลลาร์กำลังถูกพระภิกษุไทยรุมซ้อม ทั้งสองก็รีบวิ่งเข้าไปในวัด หมอบรัดเลย์บันทึกไว้ว่า นายเวลลาร์นั้นพกซ้าคำเขี้ยวไปทั้งตัว ถูกตะบองที่ท่ายทอยระหว่างพุง

ไม่ว่ากรรมใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กลับบ้าน ถึงกับเป็นลมหมดสติไปหลายครั้งหลายหน ต้องทำการรักษาพยาบาลอยู่หลายวันกว่าจะหายได้

นายฮันเตอร์ พ่อค้าอังกฤษนั้นโกรธเคืองมาก ทำเรื่องขึ้นฟ้องร้องขอให้สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เอาเจ้าอาวาสมาประหารชีวิตเสีย และให้ขับไล่ภิกษุทั้งหลายออกจากวัดให้หมดมิฉะนั้น เขาจะเอาเรือสำเภารบอังกฤษแล่นขึ้นมาตามลำแม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อยิงวัดนี้ให้แหลกไป และเมื่อถึงวัดพังพินาศไปแล้ว จะแล่นสำเภาต่อมาชิงพระราชวังของกษัตริย์ไทยให้หลายตามไปอีกด้วย

สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงรับใบร้องทุกข์อันแสนโหดของนายฮันเตอร์นี้ มอบให้เจ้าฟ้ามงกุฎ (ซึ่งต่อไปจะเป็นสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4) พิจารณา

เจ้าฟ้ามงกุฎขณะนั้นทรงผนวชเป็นภิกษุอยู่ จึงตัดสินความว่า พระไทยนี้ก็มีคามผิดอยู่ จึงให้ทำโทษเจ้าอาวาสพระภิกษุทั้งหลาย โดยให้นั่งสมาธิกลางแดดเป็นเวลาครึ่งค่อนวัน และให้ทำงานปัดกวาดวัดอีกเป็นเวลาหลายชั่วโมง

นอกจากนั้น สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังทรงออกประกาศห้ามมิให้พระภิกษุไทยแตะต้องตัวฝรั่งอีกต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งห้าม แตะต้องด้วย มือ เท้า ศอก เข่า หมด หรือไม้ตะบอง ไม่ว่าฝรั่งจะเข้าไปทำความผิดอะไรในเขตวัดก็ตาม

มาถึงสมัยรัชกาลที่ 4 ในแผ่นดินของสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เหตุวิาทการยิงนกนี้ ก็เกิดขึ้นอีก

มีฝรั่งชาวอังกฤษกลุ่มใหญ่ประมาณ 10 คน ไปยิงนกพิราบที่ตรงหน้าอุโบสถของพระอารามนี้ พระสงฆ์ไทยออกมาห้ามตี ๆ พวกฝรั่งก็ไม่ยอมฟัง จึงเกิดเรื่องชกต่อยกันพลวัน ระหว่างฝรั่งชาวอังกฤษ และพระสงฆ์จิวรเหลืองชาวไทย

ผลปรากฏว่าฝรั่งยอมแพ้วิ่งหนี แต่บางคนไม่ยอมไวพ้อ ถูกพระไทยวิ่งตามจิวรปลิว จับมาได้ 4 คน

เหตุการณ์นี้สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงบันทึกไว้ในพระลายลักษณ์อักษร ถึงคณะทูตไทยที่กรุงลอนดอน มีใจความว่า

“อนึ่ง เมื่อวันอาทิตย์ เดือนอ้าย ขึ้น 13 ค่ำ มีคนอังกฤษ 2 คน ถือบินเข้าไปในวัดโสมนัสวิหาร ไปยิงนกพิราบที่พระเจดีย์หลังพระวิหารหน้าพระอุโบสถ พระอารามนี้มาห้าม อังกฤษ 2 คนก็กลับไป

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ครั้นเข้ามาอีกสักโมงหนึ่ง มีอังกฤษพวกหนึ่ง เข้าไปตั้งลูกจ้ำงบ้าง อังกฤษบ้างประมาณ 10 คน ไปยืนนทที่พระเจดีย์อีก เวลานั้นเป็นเวลาพระสงฆ์ลงไปทำวัตรอยู่ในพระวิหาร พระสงฆ์องค์หนึ่ง มาห้าม คนที่ยิงปืนไม่ฟัง เอาปืนกระทุ้งเอาพระสงฆ์ ก็เกิดชกต่อยกลุ่มรุมตีรันกันขึ้น

พระสงฆ์จับพวกอังกฤษได้ 4 คน เอาตัวไปส่งพระอริยมุนี พระอริยมุนีถามว่ามาแต่ไหน บอกว่าไปจากบ้านหมอบรัดเลย์ ริมวังกรมวงศา พระอริยมุนีว่า จะจับพวกนั้นมาส่งที่วังกรมวงศา

พวกฟ้องของอังกฤษเข้ามาอ่อนนวยรับผิดชอบ ขอให้ปล่อยเสียเถิด อย่าเอาไปส่งเลย รับทำหนังสือสัญญาให้ว่า ถ้อยความไม่ว่าแล้ว ขอให้เป็นเลิกกัน

พระอริยมุนีเอาหนังสือสัญญาไว้และปล่อยตัวไป พวกที่อยู่บ้านหมอบรัดเลย์ไม่ฟ้อง แต่พวกที่อยู่บ้านอื่นไปฟ้องแก่กงสุลคนเก่า กงสุลคนเก่ามีหนังสือมาถึงกรมท่า आयัดพระสงฆ์ไว้แล้วทำใบฟ้องมาฟ้องว่าพระสงฆ์ตีความก็จะต้องชำระกัน

แต่เสนาบดีผู้จะชำระเห็นว่าติดการฉลองพระที่ปทุมวันอยู่ ผัดไว้ว่าต่อวันจันทร์ เดือนอ้าย แรม 6 ค่ำ งานเลิกแล้วจึงจะชำระ

พอถึงวันนั้น กงสุลคนเก่าก็มาคืนเสียว่า กงสุลคนใหม่มาถึงแล้ว ตัวเป็นสิ้นธุระ ไม่มีอำนาจ เป็นกงสุลแล้ว จะขอลากลับไป การที่จะชำระนั้น เป็นธุระของกงสุลคนใหม่ ความก็ยังคงค้างกันอยู่

กงสุลคนใหม่นั้นได้จัดให้พระนายไวยวรรณาลงไปรับ เพิ่งมาถึงกรุงในวันนี้แล้ว แลความก็ยังไม่ทันได้วากัน เพราะเขาเพิ่งมาถึง ได้ยินว่ากงสุลคนนี้คุมพระราชสาสน์ แลสิ่งของที่สมเด็จพระนางเจ้ากรุงลอนดอนฝากมาให้ข้าพเจ้าบ้าง บอกขอหรือให้ลงไปรับ แต่จะเป็นสิ่งไรยังไม่ทราบ”

เรื่องฝ่ายอังกฤษฟ้องร้องเป็นคดีหมายจะให้เราทำโทษพระภิกษุนี้ ก็แสดงถึงความพาลเกรของฝรั่ง ที่แสดงฤทธิ์เดชแบ่งอำนาจ

ความจริงพระไทยเรานั้น ก็ได้ออกมาห้ามปรามดี ๆ แต่กลับถูกฝรั่งเอาเป็นเอาป็นกระทุ้งจนเจ็บตัว จึงได้มีพระอื่นมาช่วย และเกิดการชกต่อยกันขึ้น ดังนั้นก็สิ้นก็สิ้นสองแฉกไม่รักษาคำพูด ตอนแรกก็บอกว่าจะไม่มีการฟ้องร้อง พอได้ตัวพรรคพวกคืนมาแล้ว ก็ทำคดีขึ้นหน้าตาเฉย

เรื่องนี้จึงทำให้สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าคงทรงกลุ่มพระทัยเหมือนกัน เพราะอังกฤษเขาก็เป็นประเทศมหาอำนาจ เขาบุกรุกตีเมืองแขกเมืองพม่าอยู่ เราเองกำลังพยายามเป็นไมตรีกับพระนางเจ้าวิคตอเรีย เพื่อเขาจะได้ไม่โมโหโทโส เอาเรือรบมายิงเมืองเรา พระองค์จึงต้องพิจารณาหนักต่อไปว่า

“แลการซึ่งอังกฤษเข้าไปยงนกวัดวาอารามนี้ แต่ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้เกิดการวิวาทที่วัดเกาะ วัดสำเพ็งครั้งหนึ่งแล้ว พระสงฆ์กับอังกฤษตีกัน พระสงฆ์ว่าอังกฤษข่มเหงเข้าไปยงนกวัด อังกฤษก็เถียงว่า นกไม่ใช่สัตว์ของพระสงฆ์เลี้ยงอยู่อย่างเปิดไก่ เป็นสัตว์บินอยู่ในอากาศไม่มีเจ้าของ

ครั้งนั้นตัดสินกันอย่างไร ข้าพเจ้าก็ไม่ทราบ การก็สงบกันไป เมื่อครั้งมิสเตอร์ปากรับหนังสือสัญญาเข้ามาเปลี่ยน ขอทำหนังสืออธิบายสัญญานั้น ข้าพเจ้าก็ได้วิตกว่าวิสัยอังกฤษ วันอาทิตย์แล้วก็เที่ยวยงนกล่นเป็นปกติ ฝ่ายพระสงฆ์ไทยถือลัทธิว่า วัดเป็นที่มืองัย เป็นที่อาศัยของนก เนื้อ ปลาไม่ให้มีผู้ฆ่าผู้ฟัน ครั้นใครเข้าไปยงนกวัด ฎจับปลาหน้าวัดก็ว่าเกินเลยจับทุบถองตีโยย ได้ยินความดังนี้ 1 เรื่องๆ

ครั้นอังกฤษเข้ามาค้าขายอยู่มาก กว่าจะทาจจะเข้าทำลายวัดวาอาราม ก่อให้เกิดถ้อยความอย่างนี้เนื่อง ๆ ข้าพเจ้าจึงได้ว่ากับท่านเสนาบดี ที่ไปพูดกับมิสเตอร์ปาก ว่าให้กล่าวขอเสียอย่าให้อังกฤษเข้าไปยงนกวัด

แต่ฝ่ายท่านเสนาบดีเล่า ท่านก็ถนัดข้างยงนกลอยอยู่ด้วยกัน ที่ข้าพเจ้าว่าไปนั้นท่านจะเอาหูไปใส่ฎไม่เอาหูใส่ ท่านจะได้ว่าฎไม่ได้ว่าก็ไม่ทราบ เดียวนี้ท่านว่าท่านได้แล้ว แต่ส่วนข้าพเจ้าได้ดูหนังสืออธิบายสัญญาที่มิสเตอร์ปากทำนั้น ต่อเมื่อจะเสร็จกันแก้ไขไม่ได้แล้ว เห็นว่าการอันนี้ไม่มีว่าไว้ จึงได้ไว้กับมิสเตอร์ปากเอง ว่าวิสัยพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาถือว่า จะดูการฆ่าสัตว์ต่อหน้าไม่ได้ แลที่ใดเป็นที่วัด ที่นั้นเป็นที่ให้อภัยแก่สัตว์ ไม่ให้มีผู้ใดมาฆ่ามาฟันสัตว์ที่อาศัยอยู่

แลการที่จะรักษาดังนั้น แผ่นดินต้องเป็นที่พึ่ง วิสัยแผ่นดินจะต้องให้พลเมืองถือศาสนาตามใจตัว เพราะฉะนั้นจะขอเสีย อย่าให้อังกฤษยงนกวัดแห่งใดแห่งหนึ่งเลย ความก็ได้เกิดมีมาแต่หลังครั้งหนึ่งแล้ว มิสเตอร์ปากจดหมายเอาถ้อยคำข้าพเจ้าไปว่าจะบอกกับเซอร์จอห์น บาวริง แล้วก็ไป แลครั้งนี้มาเกิดความอย่างนี้ขึ้นอีก ฝ่ายอังกฤษก็ไม่ก็ว่าไม่รู้ ถืออยู่ว่าไม่ผิดความ จะว่ากับกงสุลใหม่ จะตกลงอย่างไรก็ไม่ทราบ

ถ้าได้ความมิตกลง เขาบอกกล่าวขึ้นไปลอนดอนอย่างไร เมื่อทูตานุทูตยังอยู่ในลอนดอน ถ้าเขาต่อว่าก็โปรดช่วยว่ากล่าวชี้แจง ดังความข้าพเจ้าว่ามานี้ด้วย

อนึ่ง กฎหมายฝ่ายไทย ข้าพเจ้าก็ได้ประกาศไว้แต่ก่อนทำหนังสือสัญญากับอังกฤษ ว่าอำเภอกองตระเวนน้อย ตัวคนพาลมาก ถิ่นฐานบ้านเรือนของใคร ใครรักษา ถ้ามีผู้บุกรุกอุกอาจเข้ามาก่อการทะเลาะวิวาทตีรันฟันแทงในรั้วในกำแพงที่ถิ่นฐานบ้านของใคร ให้เจ้าบ้านเป็นชนะผู้บุกรุกเป็นแพ้ ถึงจะมีบาดแผลก็ไม่ว่าให้ได้เปี้ยปรับเลย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กฎหมายดังนี้ข้าพเจ้าก็ได้บอกแก่มิสเตอร์ปาก และได้เขียนคำประกาศฉบับไทยให้ด้วยแล้ว ก็แลที่อังกฤษยิงนกวิวาทกับพระสงฆ์ครั้งนี้ ก็เป็นที่ริมพระเจดีย์ อยู่ในกำแพงชั้นในของวัดที่มีกำแพงถึง 2 ชั้น มิใช่จะเป็นโถงวัดร้างว่างเปล่าเหมือนวัดสวน จนรู้ยากว่าวัดฤไม่ใช่วัดเมื่อไหร่มีแผนทีวัดนั้น บางคนในพวกท่านทูตานุทูตก็จะได้เห็นจำได้อยู่แล้ว ซึ่งบอกมาทั้งนี้ พอให้ท่านรู้ไว้ ถ้าไม่มีใครว่ากล่าวอย่างไรก่อน ก็อย่าเพิ่งไปเกากวนวุ่นวายขึ้นก่อนเลย”

ส่วนกงสุลอังกฤษคนใหม่นั้น สมเด็จพระจอมเกล้าฯ เพิ่งได้พบเห็นก็ทรงมีความวิตกเล็กน้อย เพราะไม่ทราบว่ นายฝรั่งอังกฤษคนใหม่นี้ จะมีอุปนิสัยอย่างไร กงสุลบางคนก็เรียกร้อยเป็นผู้ดี บางท่านก็แสดงความโอหังเป็นไพร่ ทรงกล่าวในพระอักษรอีกฉบับหนึ่งว่า

“แต่ที่ตัวกงสุล เซอร์โรเบิร์ต สจอมเปร์กนั้น เป็นคนเพิ่งมาถึงใหม่ ยังไม่รู้อัธยาศัยปรกติว่าอย่างไร ครั้นจะชมมาว่าดี ก็จะเป็นยกยอเร็วนักไป

แต่ถึงกระนั้น วิสัยคนจะเป็นอย่างไร ดูหน้าตาท่วงทีก็ไม่ไกลกว่าปรกตินัก เหมือนอย่างกงสุลหิลเลียเอ เมื่อแรกพอเข้ามา ก็ทำหน้าที่บั้งบั้งซิงโซ พอมายู่ได้ 2-3 วัน ก็จะเร่งเอานั่นเอานี้ ครึ่งตอบไม่ทันให้ไม่ทัน ก็ก็ขู่ข่มชี้ว่าจะฟ้องจะร้องจะเอาเรือรบเข้ามาที่เดียว ใช้สายเอกไปทุกประการชู้ไทยเว้นก็แต่ละวัน

กงสุลยิลเยนนั้น เห็นเป็นสันดานเจ้าทุกข์เจ้าร้อน ออดแอดไม่ยั้งแยมแจ่มใส ถึงไม่เป็นคนดุร้ายอะไร ก็เป็นทุกข์เป็นร้อนตลอดอนันต์ หน้าตาเหนียวเดียว

แต่คนนี้เห็นเบิกบานดี ได้ยินว่าไปหาคุณพระยาศรีสุริยวงศ์ ไปว่าตัวนั้นได้เคยไปเป็นกงสุลอยู่มาหลายเมืองแล้ว ก็ไม่เคยไปก่อวิวาทให้เกิดขุ่นเคืองกับบ้านหนึ่งเมืองใดเลย ให้สืบเอาเถิด

แลความเรื่องอังกฤษกับพระสงฆ์วัดโสมนัสสถิกันนั้น วันเสาร์ เดือนอ้าย แรม 11 ค่ำ กงสุลคนใหม่กับกงสุลคนเก่า พร้อมกันขึ้นมาที่วังกรมวงศา ขอให้นิมนต์พระราชาคณะผู้ใหญ่มาหลายองค์แล้วรับว่า ซึ่งพวกอังกฤษเข้าไปยิงนกภายในกำแพงวัดนั้น พวกอังกฤษผิด แต่พระสงฆ์ที่ลงมือทุบตีนั้นแรงนักไป อังกฤษถูกเจ็บแตกหักมาก จะขอให้เสียค่ายาให้ แลขอให้ทำขวัญเสียบ้างให้ความเป็นแล้วกัน

ตั้งแต่นั้นไป กงสุลคนใหม่จะประกาศห้ามไม่ให้อังกฤษเข้าไปยิงนกในวัดใดวัดหนึ่งเลยเป็นอันขาด แต่พวกอังกฤษพอใจเข้าไปเที่ยวชมวัดอยู่มาก เมื่อเข้าไปตี ๆ ขอย่าให้พระสงฆ์ห้าม ถ้าใครเข้าไปยิงปืนที่ในวัด ให้กลุ่มรุมกันจับเอาตัวมาส่งที่กงสุล กงสุลจะทำโทษให้

แลเงินทำขวัญอังกฤษนั้น กรมวงศารับใช้ให้ 3 ชั่ง กับค่ายาโดยสมควร พระสงฆ์ไม่ต้องเสีย ซึ่งกงสุลมาว่าความครั้งนี้ ก็เป็นอ่อนน้อมเรียบร้อยอยู่ ไม่เอิกเกริกเกะกะเหมือนครั้งหิลลิเยอ”

เรื่องข้อวิวาทียงนกในรัชกาลที่ 4 นี้ ลงท้ายถึงตกลงกันด้วยความประนีประนอมกัน เจ้าอาวาสท่านกล่าวขอโทษต่อคนอังกฤษที่พระภิกษุในวัดของท่านมือหนักเท้าหนักไปหน่อย ทำฝรั่งบาดเจ็บพกข้าดำเขียว ขนาดกะลาสีเรืออังกฤษคนหนึ่งกะโหลกแตกร้าว สลบเหมือดไป

ไทยเราจ่ายค่าเสียหาย 3 ชั่ง หรือ 240 บาท และจ่ายค่าหยูกยา ค่าหมอให้หมด

ส่วนกงสุลอังกฤษเขาก็ออกประกาศเป็นทางการ มิให้คนอังกฤษบุกเข้าไปยิงนกในวัดไทย อีกต่อไป

สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คงจะพอพระทัยท่านกงสุลใหม่ผู้นี้ จึงมีข้อขมอยู่ในพระราชหัตถเลขาฉบับหนึ่งว่า

“เซอร์โรเบิร์ต สจอมเบิร์ก กงสุลคนใหม่นี้ดีอยู่ เป็นคนซื่อ ว่าอะไรตรง ๆ แล้วเป็นคนสนุก ยิ้มแย้มแจ่มใส พูดจาเล่นก็สนุกด้วยการความรู้ต่าง ๆ ไม่ชิงไปแต่ด้วยถ้อยความอย่างเดียวเหมือน กงสุลก่อน 2 คน แล้วไม่จองทอง แลโง่งมากเหมือนกงสุลหิลลิเยอ แลไม่ทำหน้าที่เท่าทุกซ์เจ้าร้อน เหนียวเดียวเหมือนกงสุลยีนเยน

ข้าพเจ้าและเสนาบดีชอบใจกงสุลนี้มาก ชอบใจผู้ปกครองฝ่ายอังกฤษหนักหนา ว่าเลือกให้ กงสุลคนนี้มา ไม่ดุร้ายขูเขี้ยวเมืองไทยเป็นเมืองน้อย แลเป็นคนซื่อตรงเที่ยงธรรม

แต่ก็น่าเสียดาย ที่คนดีเช่นนาย Schomburgh นี้ อยู่เมืองไทยได้ไม่นาน เพราะคนอังกฤษ ไม่ชินต่อเชื้อโรคในเมืองไทย เจ็บไข้ได้ป่วยล้มตายไปเป็นจำนวนมาก

นายสจอมเบิร์กนี้อยู่ในกรุงเทพฯ ได้ไม่นาน ก็ล้มเจ็บปางตายเหมือนกัน สมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ทรงเล่าต่อไปว่า

“แลในเดือนยี่ เดือน 3 ปีนี้ คนเป็นไข้บิด มากอังกฤษเป็นลงแล้วตายไปหลายคน มีสเตอ์ฟอเรสท์ (Forrest) ก็ป่วยเป็นบิดตายเสียแล้ว เมื่อวันเสาร์ เดือน 4 ขึ้น 15 ค่ำนี้

มีสเตอ์อัลอะแบสเตอร์ (Alabaster) เสมียนกงสุลนั้น เป็นบิดเกือบจะถึงอดิสารอยู่แล้ว เห็นว่าอยู่ที่กรุงนี้คงจะตาย ก็ลงกำปั่นหนีไปว่าจะไปอิงแลนด์ (England) แต่เห็นว่าจะไปตายกลางทางดอกกระมัง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตัวกงสุลสจอมเบิร์กนั้น จนเดี๋ยวนี้ก็ป่วยขัดเข้าขัดแขน เวลาเช้า ๆ ยกแขนไม่ใคร่จะขึ้น กินยาเข้าปรอท ลื่นแลพदानบวม พุดก็เสียงแห้ง แลกินยาเข้าปรอทนั้นว่ากันเป็นบิด ในพวกไทยก็ป่วยลงชุมด้วยไข้บิด

แต่ในเจ้านายข้าราชการไม่มีใครตายด้วยไข้บิด ถึงตัวข้าพเจ้าเมื่อไปอยู่ที่บ้านอ่างศิลา ก็เป็นบิดลงสองสามวัน กินยา “หอลอเว” ครั้งเดียวก็หาย คนข้างในที่ไปด้วย ก็ป่วยเป็นบิดหลายคน แก้วด้วยยา “หอลอเว” หายทุกคน

พระยาพิชัยสงครามขึ้นไปทำเมืองลพบุรีป่วยเป็นบิดถึง 15-16 วัน บอกรักษาหนักลงมาว่า เห็นจะไม่หายเกือบถึงอดิสารอยู่แล้ว ข้าพเจ้าให้ตำราวิธีบเอายา “หอลอเว” ไปแก้มักขึ้น บิดนี้ก็หายกลับมาหาข้าพเจ้า ขึ้นชมยินดีนกว่ารอดชีวิตเพราะข้าพเจ้าจริง ๆ

ยาขนาดนี้ อังกฤษตีเดียนักไม่เชื่อไม่นับถือเลย ว่าเป็นยาคนโง่คนต่ำ คนไม่รู้วิชาหมอ เห็นแต่ชอบนักแก่คนเมืองนี้

หมอแคมเบล อังกฤษนับถือว่าเป็นหมอหลวง ให้มาสู้กับไข้บิดที่เมืองไทย เพราะได้ทราบไปว่ากงสุลลิลเลียตตายด้วยไข้บิดลง ไม่มีหมอรักษาจึงตาย มาครั้งนี้ไม่ได้ยินว่ารักษาไข้ใครหายเลย

เมื่อรักษามิสเตอร์ฟอเรสท์ก็ทำวุ่นวายยับเยิน เอาปลิงเกาะท้องคนไข้ 5-6 ตัว จะเอาเลือดออกเสียไม่ให้ตกทางทวาร แลให้นอนตรึงอยู่ที่เดียวไม่ไหวตัว จะให้อุจจาระนอนสงบลงในกระเพาะเลอะเทอะเต็มที แต่หม่อมบลดัดเลยนั้น เอาเปลือกมังคุดตำบดให้คนอเมริกันกิน บางไข้ก็หายบ้าง”

ในปี พ.ศ. 2407 หลังจากประจำตำแหน่งที่กรุงสยามได้ 7 ปี Mr. Schomburgh ทนความเจ็บไข้ได้ป่วยสุขภาพอ่อนแอไม่ไหว จึงทูลลาสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เดินทางกลับกรุงอังกฤษไป

ตั้งใจจะเล่าเรื่องฝรั่งینگก ไม่ทราบจะทำยังไง ถึงออกนอกกลุ่มนอกทางมาลงเอยด้วยเรื่องโรคบิด จึงคิดถึงเวลาอันสมควร ที่จะจบเรื่องเสียแต่เดี๋ยวนี้ครับ